

Republicans a banda i banda de l'Albera

Albert Testart i Guri

Malauradament, al nostre país la història comparada no ha estat mai un exercici gaire practicat. Ni des de la historiografia acadèmica ni des de la divulgació més o menys mediàtica. Aquesta mancança no diu gaire a favor de la nostra tradició teòrica i metodològica, quan realment hauria de ser una eina indispensable per poder avançar en qualsevol coneixement del nostre passat col·lectiu. Comparar ens permet formular preguntes que d'una altra manera no ens faríem mai i, també, ens ajuda a donar respostes des d'una perspectiva més àmplia i matisada sobre els fenòmens que estudiem i volem comprendre.

Si a aquest mal generalitzat, només corregit parcialment en els darrers anys, li sumem l'existència d'una frontera interestatal, com la que separa les comarques del nord de Catalunya de la resta (o a la inversa), aleshores el problema s'agreuja amb diversos factors que no tenen res a veure amb l'exercici de la recerca històrica. La divisió política i militar sorgida del Tractat dels Pirineus i una posterior evolució social i econòmica prou divergent dels territoris d'un costat i l'altre, encara ha fet més complex qualsevol intent de cooperació analítica.

La història sorgida de les acadèmies oficials, tant d'Espanya com de França, i els interessos de control social que ambdós estats han mantingut estructuralment com a política educativa i cultural, tot i que amb fórmules i orientacions diverses, durant la major part de la contemporaneïtat, no han permès, o almenys han intentat impedir, el sorgiment de subjectes d'estudi

que no acomplissin les seves finalitats de consensos nacionals a l'entorn d'una única idea i forma d'Estat. Apostar per una història global dels territoris de parla catalana, analitzar temàtiques comunes sota el prisma de la catalanitat o, simplement, posar en comú i comparar recerques a banda i banda de l'Albera, no ha estat una tasca fàcil. I encara no ho és. No obstant això, és una feina necessària, gairebé imprescindible, no només des del punt de vista d'una certa voluntat d'unitat lingüística i nacional.

Sense crear nous interrogants a les històries oficials, sense obrir-ne el camp d'estudi, restarem condemnats a unes respostes no sempre prou completes i molt menys satisfactòries des del punt de vista estrictament científic. Així, doncs, ens trobem davant d'una necessitat metodològica. Tot i que si algú hi vol afegir que també hi ha un interès ideològic, està perfectament en el seu dret. Però fer una història unificada de les dues Catalunyaes partides per la ratlla de 1659 no és un caprici d'una visió pancatalanista, és un exercici que ens hauria de permetre enfocar els processos històrics des d'angles diferents dels tradicionals i que ens hauria d'ajudar a concretar nous ritmes, categories i definicions als fenòmens socials, culturals i econòmics als quals ens acostem.

S'ha parlat de l'Albera i de les planes que s'obren a cada vessant com a espais de frontera. Ho han estat i ho són. Ha estat efectivament un ampli espai de divisió, però també d'unió. Un lloc sovint d'enfrontaments i de cooperació. Terrenys de pas i d'exili habituals. La historiografia ha avançat molt en aquestes temàtiques de contrast, així com la geografia i els estudis econòmics. Però la integració global dels fenòmens polítics, que suposaria un únic tractament nacional d'aquests territoris, no s'ha fet. Els desconeixements entre historiadors i tradicions de recerca diferents ho han impedit sovint. Però no han estat els únics.

En el cas del republicanisme que volem analitzar aquí el problema encara s'agreuja una mica més. A part de tot el que hem comentat, la República (aquí cal posar-la en majúscules) és un concepte clau per comprendre la França contemporània. Pocs temes podem analitzar dins l'hexàgon sense que siguin afectats per la idea de República, tant en positiu com en negatiu. Un concepte certament canviant i sovint ambigu, però que presideix qualsevol acostament a l'espai territorial francès des de la gran revolució del segle XVIII. L'experiència única i pionera per les seves dimensions de 1789 restarà gravada per sempre en la memòria col·lectiva: dels proclamats ciutadans en un primer moment, dels resistents contrarevolucionaris posteriors o, finalment, de la globalitat dels nacionals francesos. Des de l'enderrocament de la monarquia de Lluís XVI hi ha hagut cinc repúbliques, tot i que no sempre de forma successiva, fet que ha acabat amb una identificació ben estesa entre la idea de França i la idea de República. Per contra, parlar de republicanisme a l'espai hispà, és parlar de dues concrecions institucionals molt curtes. Una, especialment efímera. No cal posar-hi, doncs, majúscules.

Al nord de l'Albera, per tant, parlem de republicanisme com a fenomen que ha configurat l'Estat tal com el coneixem actualment, que en forma part consubstancial i gairebé n'és el factor generador i integrador. Al sud, és un pensament que des del segle XIX ha englobat diversos sectors socials de fora del sistema estatal amb voluntat transformadora i majoritàriament paral·lel a uns anhels democratitzadors de les estructures de poder i dels principis de convivència.

Precisament, aquestes divergències a l'entorn d'un mot prou polisèmic com és el republicanisme ens permeten adonar-nos, encara més, de la necessitat d'establir anàlisis comparatives entre ambdues vessants de l'Albera. La seva travessa per la contemporaneïtat no ha estat igual. El mateix fet català, amb perspectiva nacional o no —tant és, de fet—, ens introdueix un element fonamental que enriquirà el nostre exercici de comparació territorial a través del temps. Obviar-ho, com s'ha fet gairebé sempre, empobreix les conclusions de qualsevol estudi històric. Oblidar un factor com l'identitari que s'interrelaciona permanentment amb les aspiracions i reivindicacions polítiques de caire més social i econòmic, fa que l'anàlisi resultant menyspreï una dimensió molt sovint primordial en les actituds d'aquells col·lectius que volem historiar. Analitzar el republicanisme com a principi i pràctica política en intersecció amb una realitat cultural i lingüística a cavall de dues estructures estatals no ha de fer res més que millorar els nostres coneixements com a categoria històrica. Ara bé, no hem d'oblidar mai que aquestes mateixes estructures identitàries són canviants i es van construir i modificant amb el temps. Precisament, el concepte de República no serà un factor menor en aquest procés de transformació intercatalà.

Un altre aspecte que la historiografia més vinculada a projectes nacionals espanyols i francesos no sol tenir en compte és que, paral·lelament a la gènesi de moviments republicans a banda i banda de la frontera política, el mateix concepte d'Estat i la seva presència real i efectiva en la vida quotidiana de súbdits o ciutadans s'anava transformant i potenciant durant tot el segle XIX i el XX en un procés de modernització de les seves estructures. Al nord, el republicanisme no serà aliè a aquest fenomen. Tot el contrari, en serà un component fonamental i sovint capdavanter. Per contra, al sud, la idea de república també anirà associada, efectivament, a una administració més eficaç i més justa, però la seva força majoritària restarà al marge del sistema durant bona part d'aquests segles.

Aquesta relació diversa entre formació de l'Estat modern i republicanisme als territoris catalans del nord i del sud, comportarà que els processos d'homogeneïtzació nacional espanyola i francesa, que s'acceleren a la part central del segle XIX, no tinguin una correlació exacta ni s'expressin de la mateixa manera. Al nord, el republicanisme acabarà formant part de la ideologia nacional francesa i en serà un dels elements d'integració més

potents, aliat a tot un seguit de forces transformadores de la realitat política, econòmica i també cultural. Al sud, una branca del republicanisme, majoritari en algun moment, també conformarà una part important de l'arrel popular d'un moviment de reivindicació identitària que prendrà finalment el nom de catalanisme (tot i que no per això menys espanyol o, si volem, ibèric) i que amb el temps es voldrà nacional, malgrat que amb formulacions programàtiques i institucionals de relació amb Espanya molt diverses i sovint contradictòries.

Aleshores, tenint en compte aquesta evolució que comentem i tots aquests condicionants que se'ns presenten, podem definir unitàriament el republicanisme (pan)català? La ratlla ha separat clarament a la pràctica dos republicanismes sense connexions? Probablement hauríem de contestar negativament a totes dues preguntes però, immediatament, també hauríem d'introduir molts matisos a les nostres respostes. No hi ha hagut un republicanisme únic, senzillament perquè per definició la República a construir era la francesa o l'espanyola. I amb el temps, en alguns sectors del sud, tot i que sense continuïtat ni decisió ni projecte ni contingut clar, la catalana (independent, confederada o federal).

Tanmateix, la fraternitat, tan genuïnament i intrínsecament republicana, sí que ha tingut un paper, intermitent però efectiu, en el procés de configuració de tot el moviment republicà a un costat i a l'altre. Possiblement, més que parlar de fraternitat hauríem de parlar directament d'interessos comuns i d'estratègies convergents. L'elaboració de les identitats espanyola i francesa com a culminació del procés de construcció de l'Estat-nació s'accelera amb més força que mai al ritme, com dèiem, de la penetració dels mecanismes propis de l'Estat liberal. La cronologia i la intensitat, així com els seus resultats finals, no cal dir-ho, difereixen al sud i al nord. Aquests tenen molt a veure amb la força i la potència dels instruments que cada Estat pot mobilitzar. És en aquest procés que el republicanisme (si el podem singularitzar) de banda i banda juga un paper clau ja que, fins a la seva hegemonia completa al nord (en certa manera, fins a la seva paral·lela desnaturalització com a moviment social), mantindrà unes connexions, més d'identificació i d'interlocució mútua que estrictament de solidaritat, entre ambdós costats de la frontera.

Aquesta etapa inicial, que podríem donar per acabada a mitjan segle XIX, transcorre paral·lela a la que en l'àmbit legal completa finalment la creació d'una frontera cartografiada hispanofrancesa com són els Tractats de Baiona de 1856-1868. Fins aleshores, la porositat de la frontera o simplement la seva ignorància, com han posat en relleu alguns historiadors, permetia uns contactes culturals i econòmics entre els habitants de les dues vessants. Els intercanvis no finalitzen aleshores, lògicament, però els mecanismes de divisió inicien un procés de consolidació, d'eficàcia legal i, probablement i més important, d'acceptació mental.

Si ens centrem en el nostre objecte, el republicanisme, o millor, aquells que eren identificats, sovint pels seus rivals, com a republicans durant la primera meitat del segle XIX, era vist per les estructures de poder d'ambdós estats com un perill global que es podia encomanar i retroalimentar més enllà de les pròpies ratlles administratives. En aquest cas la por era més intensa al nord pel perill que suposava la configuració creixent d'una ciutat com Barcelona prop de la frontera. És des d'aquest punt de vista que podem parlar de fraternitat republicana catalana del nord i del sud sense, però, cap lligam orgànic. En un moment en què la frontera encara no era ben bé frontera, perquè els estats encara no eren ben bé estats, l'espai català era una realitat. Una realitat inercial d'intercanvi econòmic i d'una certa mobilitat demogràfica que, això no obstant, tampoc no s'aturava en l'estricta àmbit lingüístic. Certament, però, no era un espai polític malgrat totes les connexions i influències, especialment ideològiques i, fins i tot, formatives, que podem resseguir durant aquella primera meitat del segle XIX. Pensem, per exemple, en la biografia del figuerenc Abdó Terradas i d'altres fills de la burgesia comerciant empordanesa que estudiaren a diferents ciutats franceses, no necessàriament Perpinyà. O pensem en intercanvis editorials (més cap al sud que en sentit invers) que omplien algunes biblioteques privades amb llibres no precisament de caire conservador. Per no entrar en un món menys conegut, per evidents dificultats arxivístiques i metodològiques, com són les societats secretes (o les discretes) a través de les quals circulava un pensament poc afí als règims de la Conferència de Viena.

Així, el llegat del període revolucionari que s'inicia al 1789 i que finalitza amb la derrota napoleònica, deixa a banda i banda un pòsit comú en alguns sectors que veuen en els ideals republicans els seus valors de referència i d'esperança. S'expressaran de diverses formes segons el grau de control i repressió que exerceixin les estructures de poder. S'intensificaran a la quarta dècada del segle XIX arran de les conseqüències reformistes de la revolució de 1830 al nord i de la mort de Ferran VII i la construcció d'un nou model d'Estat liberal al sud. La mateixa Constitució espanyola de 1837 no deixa de ser un intent d'imitació del nou règim de Lluís Felip. Malgrat que els ritmes i les fases de consolidació dels nous estats són diferents, el component d'oposició republicana de base popular juga un paper similar de reivindicació igualitarista i d'intent d'accelerar les conquestes polítiques, però sobretot socials. Uns moviments que són vistos per les autoritats d'ambdós estats com a potencials desestabilitzadors i, sobretot, el que ens interessa aquí, massa permeables a les fronteres que s'estaven construint.

Tanmateix, l'experiència del passat recent, les estructures socio-econòmiques i les expectatives polítiques de futur són molt diferents a França i a Espanya. Al nord, el procés de desamortització, mitjançant la venda de béns nacionals, s'ha iniciat amb la Revolució amb una intensitat i una extensió que

no té possibilitats de fer marxa enrere. S'han consolidat, per tant, unes classes propietàries i unes relacions de producció que han trencat lligams amb les fórmules clàssiques de l'Antic Règim. També s'han desenvolupat processos intermitents de representació política, encara que de forma limitada, però suficient per crear un record i una consciència nova en els diferents sectors socials, especialment els més populars. S'han estès, doncs, uns principis i unes pràctiques que al sud només són una referència i un model que no tenen el mateix substrat per desenvolupar-se al mateix ritme ja que l'experiència revolucionària del període de guerra contra Napoleó quedarà juxtaposada a referents ideològics de lluita dinàstica.

El que farà del republicanisme de la Catalunya del Nord un element de força quan arribi la Revolució de 1848, serà la convergència d'interessos entre alguns sectors d'extracció popular i una fracció de l'elit dirigent. La capacitat de mobilització que tindrà el republicanisme al nord no la trobarem al sud fins més endavant. En aquest sentit cal tenir sempre present que els ritmes dels canvis polítics al nord vénen marcats per l'experiència conjunta de França. Així, cal llegir la revolució orleanista de 1830, evidentment, en clau liberal però també com un moment més de l'entrada de les masses en l'espai públic. Els censos electorals s'amplien i el sentiment democratitzador augmenta. Sectors de la burgesia emergent que s'havien enriquit i situat, especialment durant l'Imperi, lideren les esperances dels sectors més avançats. Aquí és, per exemple, on juguen especialment alguns membres de la família Aragó, sobretot Francesc Domènec, que farà una important carrera política en diversos àmbits. Sectors que en un inici eren bàsicament reformistes es transformen en exponents del republicanisme quan l'identifiquen com a mecanisme de cohesió social i progrés econòmic que els pot beneficiar. Per tant, també, com un element decisiu de construcció nacional.

És en aquest període, entre ambdues revolucions, que al nord la idea de republicanisme es modifica substancialment. Als conceptes tradicionals que hi anaven lligats, com ara la unitat del poder, les reformes institucionals, l'educació gratuïta, s'hi sumen principis innovadors com el dret al treball, nous sistemes impositius equitatius o la necessitat d'intervenció de l'Estat en les infraestructures territorials. Cada cop més, en l'àmbit simbòlic, el republicanisme representarà la dicotomia positiva entre progrés i decadència, entre llibertat i repressió. En definitiva, la República com a antagonista de la Monarquia... i com a identificació nacional... francesa.

Al sud no trobarem aquesta transformació del model republicà, almenys d'una manera operativa, fins entrada la dècada de 1850, quan es faran evidents els límits conservadors, però també poc eficients en termes de cohesió social i de progrés econòmic, de la construcció del nou Estat liberal espanyol. És precisament en el marc d'aquesta inadequació estructural del model estatal que s'està desenvolupant sota el regnat d'Isabel II, quan des

de Catalunya (del sud) es posen les bases d'un moviment, a la llarga prou transversal tot i que no unitari, d'impugnació parcial de les formes en què s'està duent a terme.

Aquest particularisme que s'està construint i consolidant lentament sota fórmules canviants amb més o menys eficàcia, acabarà interrelacionant-se ràpidament amb els principis republicans. Però no hem d'oblidar que el republicanisme català (del sud) tenia els seus propis models per al que acabaren denominant genèricament com a catalanisme, tot i que nominalment no sempre s'hi identificaven inicialment, al contrari. Encara que algunes fórmules pròpies, com el federalisme (amb moltes teoritzacions i poques concrecions), responien també a una visió d'Espanya, que aquells anys s'estava configurant com a nació, diferent del model d'Estat que s'imposava a la pràctica.

Aquest model d'Estat espanyol, el republicanisme català (hispanic) l'impugna embrionàriament ja des de la dècada dels quaranta. No per espanyol, sinó per ineficient econòmicament, poc equitatiu socialment i políticament amb pocs marges de participació. Un estat que a la pràctica es construeix a imatge del francès però sense la seva potència integradora ja que parteix d'unes premisses molt diferents. El procés d'arribada a l'Estat liberal havia estat a Espanya diferent en ritmes i intensitats i amb una força homogeneïtzadora en l'àmbit territorial que l'Antic Règim autòcton no havia assolit en comparació amb el veí del nord. Però sobretot, i això és molt important amb vista a observar diferències en el republicanisme del nord i del sud de l'Albera, la potencialitat i les expectatives de desenvolupament econòmic estaven molt allunyades.

Mentre que França, malgrat la relativament recent derrota napoleònica, iniciava als anys trenta un procés de creixement prou sostingut amb diversos pols industrials integrats territorialment com a mercat i amb una clara i progressiva orientació cap a l'exterior, Espanya continuava intentant trobar una fórmula que li permetés bastir una idea de nació compartida per tots els segments socials i territorials emergents per tal de poder-se donar un espai satisfactori dins el concert dels països europeus.

Al nord català, el procés de creació d'infraestructures portarà un ritme desconegut al sud. Mentre que el tren arriba a Perpinyà (des de París) el 1858, el tram Figueres-Portbou no es finalitza fins al 1878. També els interessos colonials, sobretot els vinculats al transport marítim (pensem en el procés de colonització d'Algèria), seran un element d'integració dins els fluxos comercials nacionals francesos. En canvi, la capacitat de control de les restes de l'imperi ultramarí espanyol era cada cop més incerta.

Així, mentre que l'espai català del nord inicià un procés d'assimilació amb la realitat francesa modernitzadora liderat per una burgesia que hi compartia expectatives i interessos comuns, les classes dirigents de l'espai

català del sud no trobaren un encaix adequat en la construcció nacional espanyola que donés respostes completes als seus interessos de classe. No adequat no implica que busquessin alternatives rupturistes o que no hi participessin activament, ni tant sols que no s'hi identifiquessin plenament i vocacional. Senzillament, significa que les estructures econòmiques i socials dels diferents espais hispans eren molt diferents i que les respostes i projectes als reptes de la modernització de l'acció política eren prou divergents com per poder confluïr en una concepció i en una praxi homogènia.

La burgesia que s'estava conformant com a classe dirigent al nord podia aspirar al lideratge polític, social i cultural al territori si prenia l'opció d'aliança, des de posicions subalternes, atesa la importància relativa i la riquesa econòmica de l'espai català, amb la resta de la classe dirigent francesa. Encara que, tot sovint, s'intentava posar en valor alguns aspectes estratègics de frontera per evitar la realitat perifèrica negativa. Per contra, una relació demogràfica molt més favorable i, sobretot, el naixent pes fabril de l'espai català del sud possibilitava una aspiració política per condicionar i, idealment, liderar el procés de la construcció del nou Estat sorgit de la desaparició de l'antic règim espanyol.

Les relacions de poder a l'interior dels dos espais catalans acabaren reflectint aquestes desigualtats de base. Les alternatives i projectes que assajaren els diferents republicanismes també respongueren a unes societats que, en conjunt, tenien uns referents molt divergents dins dels seus estats. Les seves cultures polítiques, les seves formes de socialització i de mobilització tindran exteriorment durant moltes dècades unes pautes comunes. Es construiran, de fet, sobre uns valors que havien nascut d'una mateixa tradició ideal, cosa que produirà un joc de miralls habitual sobretot al sud. Però la realitat on pretenien incidir cada cop tindrà menys similituds, més enllà de l'evidència de la forma d'Estat republicana triomfant a França i fracassada a Espanya. Podem trobar una iconografia, un simbolisme característic i, fins i tot, un cerimonial aparentment comú; tanmateix, l'acció quotidiana diferia en la seva realitat.

D'altra banda, la Catalunya del sud disposarà d'elements d'auto-referenciació més potents que donaran lloc a un moviment que acabarà essent conegut com la Renaixença i que gens casualment es desenvoluparà de forma paral·lela a la formació del nou Estat liberal espanyol. Aquest conjunt de noves pràctiques culturals i, en darrer terme, ideològiques, suposarà el marc des del qual els diferents actors socials aniran configurant les seves ofertes polítiques dins del Principat com un element integrant, condicionador i amb voluntat de participació, tot i que singular i específic, de la nova Espanya naixent. Aquest moviment tindrà diferents expressions i concrecions ideològiques, una de les quals, no pas l'hegemònica, d'arrels més populars i de caire republicà, especialment després del sexenni democràtic (1868-1874).

D'aquesta manera s'inicia un procés que implicarà que la catalanitat com a element d'identitat equitativa a banda i banda de la frontera comença a trontollar en els seus fonaments. L'expressió lingüística i les referències i pràctiques culturals que, malgrat les diferències territorials, identificaven una comunitat a cavall de dos estats començaven a ser factors d'allunyament en virtut d'objectius polítics de referència estatal diferent. Mentre que al vessant nord, el pes del poder dels instruments de la III República, essencialment l'escola i l'exèrcit, però també la premsa i d'altres mitjans de socialització, canalitzava un procés de clara construcció nacional francesa, al sud el procés no era tan unívoc cap a la formació d'una nítida consciència espanyola uniforme. La poca empenta del regne d'Espanya, les desigualtats territorials i les diferents estratègies de certes elits econòmiques, polítiques i culturals, especialment a Catalunya, portaren a un sistema de fidelitats i identificacions patriòtiques que, amb més o menys precisió, podem anomenar duals: espanyols però també regionals. Al nord, ser catalans cada cop més era una suma de trets distintius d'orígens pretèrits que es reconverteixen en el millor dels casos, si no hi ha refús, en un aspecte simplement folklòric. Al sud, ser catalans era majoritàriament la forma pròpia de ser espanyols. Com més avança el segle i sobretot quan canvia, la voluntat de ser en peu d'igualtat (sota fórmules i aspiracions no sempre eficaces a la pràctica) amb la resta de peninsulars porta al regne d'Espanya un clar problema d'identitat i cohesió territorial en què la qüestió catalana juga un paper capdavanter.

Aquests processos no són lineals ni en intensitat ni temporalment. El camí de construcció d'una República francesa forta que es refaci de la derrota de Sedan davant Prússia al 1870, potenciarà un procés de modernització que lideraran plenament els sectors burgesos. A l'hexàgon l'hegemonia cultural urbana septentrional s'imposa durant les dues darreres dècades del segle XIX. A la Catalunya del Nord el moviment republicà perd aleshores el sentit unitari d'acció, si és que mai l'havia tingut. Amb una economia, bàsicament agrària, cada cop més integrada al mercat francès, unes relacions laborals de signe plenament capitalista i amb unes elits culturalment diluïdes en les estructures polítiques de la III República, les bases republicanes populars (sense els seus antics intermediaris) s'orienten cap a nous moviments de reivindicació de caire més socialista. L'economia de mercat, que a més a més fomenta l'especialització departamental, trenca les velles solidaritats interclassistes d'arrel local i fa desaparèixer els elements d'identitat i de relació tradicionals. Neixen noves formes d'expressió popular que sota una imatge catalana vehiculen ja les pràctiques comunes de la República triomfant. Aquesta transformació deixa els escassos elements de record i de referència de la catalanitat, en tant que identitat, en mans majoritàries de sectors d'arrel tradicional, políticament d'origen monàrquic i territorialment bàsicament muntanyencs. Allunyats de la centralitat política i social crearan una imatge de les referències identitàries

sobre el fet català oposades a un concepte més cívic i acostades més al món de la tradició i, per tant, a la llarga amb dificultats de ser percebudes amb unió als elements de progrés i universalitat.

Al sud, malgrat que el procés de modernització de les relacions socials també apareix, no hi ha la força d'atracció d'una metròpoli de les dimensions de la parisenca. El paper creixent de Barcelona permet l'expansió d'una cultura urbana amb tots els elements d'influència i expansió al territori que això suposa. També fa que les elits del sud català cerquin en el passat regional (a poc a poc nacional) els seus propis referents i els projectin cap al futur, tant en pràctiques culturals com en formes i estils de govern i cohesió social. Els elements menys centrals en el procés de canvis de l'antic règim al liberalisme aniran essent integrats després de la definitiva derrota per les armes del carlisme. La branca més dretana i majoritària del catalanisme hi jugarà a fons com a pol d'absorció. El més important, però, és que amb aquest procés integrarà també una sèrie de llocs comuns que amplis sectors del republicanisme, orgànicament molt dividits, acaben fent-se també seus. El procés de formació d'un espai polític que pretén la unió, tot i algunes contradiccions teòriques i la difícil connexió electoral amb els sectors populars, de la tradició republicana del vuit-cents amb una reivindicació de tall nacional català és un fenomen ja impossible de concebre al nord de l'Albera.

El factor religió (catòlic) en intersecció amb el laïcisme combatiu de la República francesa, amb les implicacions en l'àmbit de l'educació primària i secundària, no tindrà cap paral·lelisme al sud català. Els republicanismes a banda i banda fan front, doncs, al repte del paper de l'Església a partir d'unes legislacions que no tenen res a veure l'una amb l'altra. Molt menys a partir de 1905 amb la llei de separació entre l'Església i l'Estat a França que coincideix amb un moment d'expansió en l'espai públic del catolicisme hispà.

França, doncs, estava consolidada i més que ho serà davant del repte col·lectiu i de creació de solidaritats que suposa la Primera Guerra Mundial, el que s'ha anomenat com la primera guerra patriòtica. En aquest sentit, no hem de passar per alt el paper cabdal durant el conflicte que té Josep Joffre, que acaba convertint-se en símbol d'un clar posicionament francès nacional i que té una correspondència agraïda en sectors republicans catalans (catalanistes del sud) aliadòfils.

Espanya, tot i que no ha de patir per cap procés secessionista, apareix en aquest inici de segle xx i després de la crisi interna de 1898 amb un gran interrogant sobre la seva pròpia naturalesa com a nació o, fins i tot, com a poble. Un qüestionament sobre el seu ésser que no s'ha aturat encara. En aquesta conjuntura, els republicanismes del nord i del sud català ja són prou diferents com per poder-ne establir gaire paral·lelismes. El del nord forma part de la normalitat regional (departamental seria més correcte) tot abastant un ampli espectre ideològic en l'eix dreta-esquerra. És un llenguatge comú

que també el moviment obrer vinculat al socialisme es fa seu ja que la via republicana permet la canalització de les seves demandes laborals i també assistencials. El del sud, escorat a l'esquerra, deixa la pràctica totalitat de l'espai dretà al món monàrquic o al naixent, i també interessat i nominalista, accidentalisme, ja sigui sota fórmules reformistes o bé regionalistes. Però el moviment obrer, en el marc d'un Estat menys estructurat i amb menys capacitat de donar respostes negociades, consolida una orientació majoritàriament basada en diferents corrents de l'anarquisme. Uns espais on el republicanisme, tant el d'orientació cada cop més nacionalista catalana com el que continuava tenint exclusivament el marc referencial espanyol, hi tenien poca capacitat de lideratge tot i les connexions evidents i els intents reiterats.

No serà fins als anys trenta, després d'una dictadura de set anys, que els diferents sectors de les esquerres catalanes del sud podran establir un moviment ampli, però prou inestable, de col·laboració dins el marc del que serà la segona república espanyola i la institució autònoma territorial que fou la Generalitat de Catalunya. El llenguatge republicà i la imatge de la República francesa seran molt presents aquests anys. Però, a part d'algunes minories del nacionalisme radical i sense operativitat pràctica, des del sud no hi haurà una distinció nítida entre republicans del nord català i la resta de ciutadans francesos. Les identitats de parla no suposaven cap perspectiva de projecte comú. Cadascú tenia la seva República.

El final de la guerra d'Espanya, amb tot el drama humà de la retirada, suposa una retrobada humana entre catalans d'ambdues vessants. Però les circumstàncies de la derrota republicana del sud només permeteren la manifestació de solidaritats personals o individuals amb els exiliats. La República francesa com a tal es comportarà des de la més estricta *realpolitik* amb la mirada posada en l'imminent esclat de la Segona Guerra Mundial.

La fi del conflicte europeu, la victòria de la França Lliure i la proclamació de la IV República, per una banda, i la definitiva consolidació d'un règim dictatorial a Espanya que duraria gairebé quatre dècades, per l'altra, faran evolucionar els dos territoris catalans en direccions encara més diferents. Els tancament fronterers, l'autarquia franquista i, sobretot, el reforçament del paper controlador dels estats com a garants dels seus límits territorials, reduiran encara més els intercanvis econòmics i personals que encara havien perviscut amb una certa intensitat durant el segle xx, almenys a les comarques del nord del Principat.

La derrota de les institucions legals de la República espanyola al 1939, la durada del règim franquista i les transformacions socials, econòmiques i demogràfiques dels anys seixanta, deixen el sud sense una tradició republicana en tant que moviment operatiu i en tant que cultura política. La possible reconexió entre ambdós republicanismes de banda i banda ja

no passa per un moviment ideològic que ha perdut els senyals d'identitat originals i qualsevol característica que els pugui fer reconèixer l'un en l'altre. Probablement, cal cercar-la en un marc geogràfic molt més ampli bastit a partir del retrobament d'uns valors comuns basats en els drets democràtics i el respecte de les llibertats. Principis, sortosament, no només compartits actualment pels hereus del republicanisme històric del nord i del sud tot i que n'han estat els impulsors. En definitiva, una República dels drets humans, una República sense fronteres ni a l'Albera, ni enlloc.